The article studies the preconditions of differentiation of civil procedure regarding the consideration and resolution of labour disputes substantiates the necessity of taking into account the characteristics of the substantive law labour relations in determining the order of the resolution of labour disputes in the ordinary courts in civil proceedings.

В статье исследуются предпосылки дифференциации гражданского процесса в части рассмотрения и разрешения трудовых споров. Обосновывается необходимость сосредоточить внимание на особенностях материальных трудовых правоотношений при законодательном определении порядка разрешения трудовых споров в общих судах в порядке гражданского судопроизводства.

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ ЩОДО УСУНЕННЯ НЕДОЛІКІВ УХВАЛЕНОГО НИМ РІШЕННЯ

Гарієвська М. Б.,

молодший науковий співробітник відділу міжнародного приватного права та порівняльного правознавства НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

У статті розглядаються повноваження суду щодо виправлення описки чи арифметичної помилки та ухвалення додаткового рішення. Аналізуються актуальні доктринальні положення про правову природу виправлення таких судових помилок та роль дискреційних повноважень суду при усуненні недоліків рішення суду, який його ухвалив.

Ключові слова: суд, повноваження суду, додаткове рішення, виправлення описок та арифметичних помилок.

З метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави важливим є усунення судової помилки. Це є невід'ємним компонентом судового захисту, без якого конституційна гарантія судового захисту прав була б неповною. Усунення судової помилки має бути гарантовано державою, а спосіб усунення повинен бути доступним і ефективним.

Дискреційні повноваження суду при усуненні недоліків судових рішень досліджували такі вчені, як Д. Б. Абушенко, І. В. Андронов, І. М. Зайцев, В. В. Комаров, В. М. Кравчук, Д. Д. Луспеник, Л. А. Терехова, М. К. Треушніков, Н. О. Чечіна, Д. М. Чечот, С. Я. Фурса, О. І. Угриновська, В. В. Ярков та ін. Однак проблеми виправлення описок та арифметичних помилок і ухвалення додаткового рішеня досліджені фрагментарно. Відсутність досконалої правової регламентації та ґрунтовних теоретичних розробок учених дискреційних повноважень суду щодо усунення недоліків рішення суду, який його ухвалив, обумовлюють актуальність нашого дослідження.

Метою цієї роботи є дослідження такого різновиду самоконтролю як контроль суду першої інстанції за своїми підсумковими актами, такими як рішення суду. Сюди можна віднести виправлення явних помилок суду, пов'язаних із неповнотою і неточністю рішення суду. Зазначені недоліки можуть виправлятися тим судом, який ухвалив дане рішення, шляхом:

а) виправлення описок та арифметичних помилок;

б) ухвалення додаткового рішення.

Кожне рішення має відповідати вимогам, які до нього пред'являються. При порушенні таких вимог суд, який ухвалив рішення, як правило, не вправі його змінити (ч. 2 ст. 218 ЦПК України). Незаконне та необґрунтоване рішення підлягає скасуванню вищестоящим судом (ст. 307–311 ЦПК України). Тому певними повноваженнями з контролю за власними актами наділений і суд першої інстанції. Таку його діяльність часто називають «самоконтроль» [4; 5]. Самоконтроль здійснюється як у ході судового розгляду, так і після закінчення розгляду і вирішення справи.

Помилки у тексті судового рішення, арифметичні або граматичні помилки (описки), що стосуються істотних обставин або ускладнюють виконання рішення, можуть бути усунені судом, який ухвалив рішення або постановив ухвалу. Способом усунення неточності рішення є виправлення описок та явних арифметичних помилок. Відповідно до ст. 219 ЦПК України суд може з власної ініціативи або за заявою осіб, які беруть участь у справі, виправити допущені у судовому рішенні описки чи арифметичні помилки.

Описки – це помилки, зумовлені неправильним написанням слів. Виправленню підлягають лише ті описки, які мають істотний характер. До таких належать написання прізвищ та імен, адрес, найменувань спірного майна, зазначення дат [6, с. 607]. У резолютивній частині будь-яка описка має істотне значення, оскільки вона може ускладнювати виконання рішення. Не є описками граматичні помилки, які не спотворюють текст судового рішення та не призводять до його неправильного сприймання: неправильне розташування розділових знаків, невірні відмінки слів, застосування русизмів та діалектизми тощо [6, с. 608].

Можливе, наприклад, виправлення помилок у найменуванні сторін. Ст. 215 ЦПК України вимагає, щоб у судовому рішенні точно зазначалися імена (найменування) сторін та інших осіб, що беруть участь у справі. Стосовно громадян ця вимога означає зазначення прізвища, імені та по-батькові, стосовно юридичної особи – найменування, яке повністю відповідає його установчим документам. Порушення вказаних вимог при ухваленні рішення створює суттєві труднощі при виконанні рішення суду.

Необхідно враховувати, що виправлення помилок у найменуванні сторін може мати місце лише тоді, коли суд, правильно встановивши належних позивача і відповідача та з'ясувавши їх дійсне найменування, при складанні рішення це найменування перекрутив. У тих

же випадках, коли суд не встановив дійсних обставин справи і, зокрема, не з'ясував дійсного найменування позивача або відповідача, ухвалене ним рішення не можна вважати обґрунтованим, і його не можна перетворювати на обґрунтоване шляхом виправлення описок у порядку ст. 219 ЦПК України. Під виглядом виправлення описки в судовому рішенні не можна змінювати його суть [3, с.123].

Арифметична помилка – це помилка у визначенні результату підрахунку: пропуск цифри, випадкова перестановка цифр, спотворення результату обчислення у зв'язку із використанням несправної техніки. Не є арифметичними помилками, а отже, і не може бути виправлене застосування неправильних методик підрахунку, а так само застосування неправильних вихідних даних для проведення арифметичних обчислень.

Суд може виправити лише ті арифметичні помилки, яких він сам припустився. Якщо такі помилки наявні у висновку експерта або в письмових доказах, такі помилки судом не виправляються. Арифметичні помилки у висновку експерта усуваються шляхом допиту експерта та уточнення ним свого висновку або враховуються судом під час оцінки цього доказу [6, с. 607].

При виправленні арифметичної помилки в рішенні також не можна змінювати його суті або розглядати питання, які не були предметом судового рішення. При цьому не слід вважати, що стабільність змісту рішення порушується – рішення як було позитивним або негативним стосовно питання присудження, таким і залишається. Зміст рішення – це те, що присудив суд, а не те, що записано в рішенні. Записане має відповідати присудженому, а якщо воно не відповідає, то виникають підстави для застосування даної форми виправлення недоліків рішення – виправлення арифметичної помилки, тобто приведення цифрового вираження в рішенні у відповідність до його змісту [3, с.124].

Абз. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судове рішення у цивільній справі» передбачає, що, вирішуючи питання про виправлення описок чи арифметичних помилок, допущених у судовому рішенні (рішенні або ухвалі), суд не має права змінювати зміст судового рішення, він лише усуває такі неточності, які впливають на можливість реалізації судового рішення чи його правосудності. Проте, якщо неправильне визначення стягнутої суми було наслідком, наприклад, застосування закону, який не підлягав застосуванню, то підстав для виправлення арифметичних помилок немає.

Питання про внесення виправлень може бути вирішено судом, що ухвалив рішення як із власної ініціативи, так і за заявою осіб, які беруть участь у справі, і незалежно від того, чи виконано рішення, але в межах установленого законом строку, протягом якого воно може бути пред'явлено до примусового виконання. Внесення виправлень у судове рішення, яке не підлягає примусовому виконанню, строком не обмежено.

Після внесення виправлень чи арифметичних помилок текст рішення змінювати не можна, проте у виконавчому листі наводяться формулювання резолютивної частини рішення в тій редакції, яку воно отримало в зв'язку з постановленням відповідної ухвали [2].

Зупинимось детальніше на суб'єктах, які мають право ініціювати виправлення описок чи арифметичних помилок. Ініціатива щодо виправлення помилок може виходити від будь-кого з осіб, які беруть участь у справі, або суду. Що стосується осіб, які беруть участь у справі, то для цього зацікавлена особа повинна звернутись до суду із заявою, в якій зазначає, які саме помилки слід виправити в рішенні суду. Така заява подається у копіях відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі. Копія заяви надсилається особам, які беруть участь у справі, одночасно із судовою повісткою.

Щодо такого суб'єкта права на виправлення описки чи арифметичної помилки як суд, то в такому випадку він реалізує надані йому законом дискреційні повноваження. Дискреційні повноваження суду стосовно виправлення описки чи арифметичної помилки виражаються у формі ініціативи суду. Ініціатива суду має проявлятись і бути спрямована на захист прав та інтересів осіб, на забезпечення справедливого судочинства. Суд може виявляти ініціативу тільки в установлених ЦПК випадках. І саме можливість виправлення описки чи арифметичної помилки з ініціативи суду передбачена ЦПК України.

Надання суду можливості виправити допущені помилки з власної ініціативи викликано необхідністю оперативно ліквідувати різні неточності в процесуальній діяльності чи зовнішні недоліки в судових рішеннях. Притому, якщо для подання заяви достатньо, щоб існування помилки було ймовірним, то при виправленні помилок судом із власної ініціативи останні повинні існувати реально. Інакше суду не буде що виправляти. Дане положення визначає особливу результативність боротьби з допущеними помилками.

Ініціатива суду щодо виправлення описки чи арифметичної помилки викликана необхідністю, яка обумовлена завданнями цивільного судочинства. З аналізу ст. 219 ЦПК України випливає також, що суд наділений дискреційними повноваженнями у формі ініціативи суду та дискреційними повноваження, що виникають на основі відносно-визначених норм права. Оскільки в даній нормі законодавцем використовується така мовна конструкція, як «суд може». Причому, важливо підкреслити, що реалізація зазначеної правової модальності не обумовлюється будь-якими вимогами. Все буде залежати від ситуації, що визначає необхідність прийняття конкретного рішення для досягнення цілей, встановлених законом. Проте варто зазначити, що мовна конструкція «суд може» не відноситься до випадків подання заяви про виправлення описки чи арифметичної помилки особами, які беруть участь у справі. В такому випадку суд у разі обґрунтованості такої заяви зобов'язаний внести відповідні зміни до рішення суду.

Заява про виправлення описок чи арифметичних помилок у судовому рішенні розглядається протягом десяти днів з дня її надходження. Питання про внесення виправлень вирішується у судовому засіданні. Особи, які беруть участь у справі, повідомляються про час і місце засідання, їх неявка не перешкоджає розглядові питання про внесення виправлень [1].

Закон не містить жодних обмежень з приводу строків для здійснення дій із виправлення судового рішен-

ня. Проте слід виходити з того, що при цьому діють загальні строки виконавчої давності. З метою вирішення даної проблеми вважаємо за необхідне внесення такого доповнення до ст. 219 ЦПК України: *Виправлення описки чи арифметичної помилки можливе до закінчення строку на виконання рішення*. Законодавче закріплення такого положення, перш за все, сприятиме встановленню темпоральної межі здійснення дискреційного повноваження суду на виправлення описки чи арифметичної помилки.

Наступним способом виправлення судових помилок є ухвалення додаткового рішення. Відповідно до ст. 220 ЦПК України суд, що ухвалив рішення, може за заявою осіб, які беруть участь у справі, чи з власної ініціативи ухвалити додаткове рішення.

Абз. 20 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судове рішення у цивільній справі» передбачає, що додаткове рішення може бути ухвалено лише у випадках і за умов, передбачених ст. 220 ЦПК, воно не може змінити суті основного рішення або містити в собі висновки про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі, чи вирішувати вимоги, не досліджені в судовому засіданні. Додаткове рішення може ухвалити лише той склад суду, що ухвалив рішення у даній справі. В іншому разі, особа має право звернутися до суду з тими ж вимогами на загальних підставах. При порушенні питання про ухвалення додаткового рішення з інших підстав суд ухвалою відмовляє у задоволенні заяви. Оскарження додаткового рішення провадиться на загальних підставах. Якщо на рішення суду подано апеляційну чи касаційну скаргу і разом із цим порушено питання про ухвалення додаткового рішення, суд повинен спочатку ухвалити додаткове рішення, а потім надсилати справу для перегляду до суду вищої інстанції [2].

Допущена судом прогалина в рішенні може бути усунута шляхом ухвалення додаткового рішення у випадках, якщо:

1) стосовно якої-небудь позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення;

2) суд, вирішивши питання про право, не зазначив точної суми грошових коштів, які підлягають стягненню, майно, яке підлягає передачі, або які дії треба виконати;

3) суд не допустив негайного виконання рішення у випадках, встановлених ст. 367 ЦПК України;

4) судом не вирішено питання про судові витрати [1].

Додаткове рішення може бути ухвалене судом за наявності встановлених законом підстав. Так, наприклад, якщо стосовно якої-небудь позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення. Суд повинен вирішувати усі заявлені позовні вимоги, зокрема й ті, щодо яких сторони не подавали доказів чи пояснень. У такому разі суд у задоволенні цих вимог повинен відмовити за недоведеністю. Ухвалюючи рішення, суд повинен враховувати первісні вимоги, а також усі уточнення (доповнення або зміни) до них, які заявлялися у судовому засіданні; суд, вирішивши питання про право, не зазначив точної суми грошових коштів, які підлягають стягненню, майно, яке підлягає передачі, або які дії треба виконати. Цей недолік рішення суду унеможливлює його примусове виконання [7, с. 315].

Необхідність ухвалення додаткового рішення може виникнути тоді, коли суд позов задовольнив. Коли суд у позові відмовив, не виникає необхідності стягувати гроші або передавати майно. Питання про розподіл судових витрат вирішується судом одночасно з ухваленням рішення суду. У мотивувальній частині рішення суд повинен визначити склад цих витрат та як вони розподіляються між сторонами. У резолютивній частині рішення зазначається, хто і на чию користь сплачує ці судові витрати. Додаткове рішення може бути ухвалене і тоді, коли суд вирішив питання про розподіл судових витрат лише частково [6, с. 610]. Додаткове рішення не може бути ухвалене на підставі додатково поданих доказів про розмір та склад судових витрат. Так, не допускається подання документів, що підтверджують, наприклад, розмір витрат на правову допомогу і їх включення до складу судових витрат після ухвалення рішення.

ЦПК України передбачає, що заяву про ухвалення додаткового рішення може бути подана до закінчення строку на виконання рішення. Отже, законодавцем встановлена темпоральна межа здійснення такого дискреційного повноваження суду як ухвалення додаткового рішення. Проте дана межа встановлена тільки у разі подання заяви про ухвалення додаткового рішення. Але як бути, якщо ініціатива щодо ухвалення додаткового рішення виходитиме від суду. ЦПК відповіді на дане питання не дає. Однак, на нашу думку, слід застосовувати у такому випадку такий же строк.

Ініціатива ухвалення додаткового рішення може виходити від суду або від будь-кого з осіб, які беруть участь у справі. Заява про ухвалення додаткового рішення подається в копіях відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі. Копія заяви надсилається особам, які беруть участь у справі, одночасно із судовою повісткою.

Однак, на нашу думку, в даному випадку є недоцільним надавати суду можливість діяти на власний розсуд, адже в разі подання обґрунтованої заяви про ухвалення додаткового рішення особами, які беруть участь у справі, суд зобов'язаний внести відповідні зміни до рішення суду. Тому вважаємо недоцільним надання суду можливості вирішувати питання ухвалення додаткового рішення у разі подання заяви особами, які беруть участь у справі. Адже, у разі подання обґрунтованої заяви про ухвалення додаткового рішення з підстав, передбачених ЦПК України, суд зобов'язаний таку заяву задовольнити. В іншому випадку, такі дії суду суперечитимуть завданням цивільного судочинства.

Суд ухвалює додаткове рішення після розгляду питання у судовому засіданні з повідомленням сторін, їх присутність не є обов'язковою. Строку розгляду заяви законом не передбачено. Тому суд повинен виходити з вимог розумності [7, с. 279]. Правомочність суду ухвалити додаткове рішення за своєю ініціативою може виявитися в деяких випадках дуже корисним, оскільки іноді дозволяє суду самому коригувати свої помилки. Так, наприклад, якщо суд по недогляду не вказав у рішенні про стягнення судового збору з відповідача на користь держави, то

доцільно буде виправити таку прогалину в рішенні шляхом ухвалення додаткового рішення.

Надання можливості суду усувати допущені ним прорахунки за власною ініціативою викликано прагненням оперативно ліквідувати різні неправильності в процесуальній діяльності або зовнішні недоліки в рішеннях. При цьому, якщо для подання заяви достатньо, щоб помилка існувала лише імовірно (особа повинна вказати, в чому полягає, на її думку, неправильність рішення і необов'язково, щоб така вказівка відповідало дійсності), то для порушення судом за власною ініціативою дій по виправленню помилок останні повинні реально існувати. Інакше суду нічого буде усувати. Дане положення визначає особливу результативність цього засобу боротьби з допущеними неправильностями [4, с.41].

Розкривши переваги та доцільність виправлення недоліків рішення судом, який його ухвалив, слід вказати на відсутність єдиної думки з цього приводу.Так, Л. А. Терехова зазначає, що хоча процесуальне законодавство і передбачає як виняток можливість перегляду рішення тим судом, який його ухвалив, реальна необхідність в первинному перегляді існує лише в наказовому провадженні. Всі інші види первинного перегляду повинні бути ліквідовані [8, с. 7].

Отже, дискреційні повноваження суду першої інстанції у разі усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив, повинні, по-перше, бути передбачені законом; по-друге, використовуються для усунення очевидних помилок при відсутності провини суду в їх вчиненні; по-третє, помилки виправляються тим же судом, який їх допустив; по-четверте, здійснюються після ухвалення рішення, але до розгляду справи вищестоящим судом і мають пріоритет перед таким розглядом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Цивільний* процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 40–41, 42. – Ст. 492.

2. *Про судове рішення* у цивільній справі: постанова Пленуму Верховного Суду України № 14 від 18.12.2009 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 1.

3. *Андронов І. В.* Рішення суду першої інстанції в цивільному процесі України [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Андронов Ігор Володимирович. Одеська національна юридична академія. – О., 2007. – 193 с.

4. *Зайцев И. М.* Устранение судебных ошибок в гражданском процессе / И. М. Зайцев. – Саратов, 1985. – 136 с.

5. *Зайцев И. М.* Самоконтроль суда первой инстанции в гражданском процессе / И. М. Зайцев // Российская юстиция. – 1998 – № 12. – С. 18 – 20.

6. *Кравчук В. М., Угриновська О. І.* Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. – К.: Істина, 2006. – 944 с.

7. *Луспеник Д. Д.* Настільна книга професійного судді при розгляді цивільних справ (складання судових процесуальних документів за новим ЦПК України) / Д. Д. Луспеник. – Х.: Харків юридичний, 2005. – 640 с.

8. *Терехова Л. А.* Право на исправление судебной ошибки как компонент судебной защиты: автореф. дисс. на соискание науч. степени док. юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / Л. А. Терехова. – Екатеринбург, 2008. – 46 с.

We consider the power of the court to correct clerical or arithmetical mistakes and making additional decisions analyzed actual doctrinal position on the legal nature of the correction of judicial errors, emphasis on the role of the discretionary powers of the courts in the event of deficiencies by the court, which approved it.

В статье рассматриваются полномочия суда по исправлению описки или арифметической ошибки и принятию дополнительного решения. Анализируются актуальные доктринальные положения о правовой природе исправления таких судебных ошибок, акцентируется внимание на роли дискреционных полномочий суда в случае устранения недостатков решения судом, который его принял.

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Солом'яна Т. С.,

молодший науковий співробітник відділу міжнародного приватного права
та порівняльного правознавства НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

У статті розглядається питання щодо визначення та характеристики принципів цивільно-правової відповідальності. Встановлено загальні та спеціальні принципи цивільно-правової відповідальності, визначено специфічні ознаки інституту цивільно-правової відповідальності. Окрема увага у статті приділена співвідношенню цивільно-правової відповідальності із санкцією.

Ключові слова: юридична відповідальність, цивільно-правова відповідальність, заходи державного примусу, санкція, специфічні ознаки цивільно-правової відповідальності.

Перехід України до ринкових відносин, у свою чергу, посприяв необхідності кардинального перегляду багатьох інститутів цивільного права, зокрема й інституту цивільно-правової відповідальності. Регулювання цивільно-правових відносин вирішує питання організації відносин між суб'єктами цивільного права тільки у разі, якщо реалізація цивільних прав і обов'язків з боку всіх учасників цивільних правовідносин є ідеальною. Вступаючи у цивільно-правові відносини, сторони повинні не тільки виконувати свої обов'язки, а й мати нагоду захищати свої права.